

Яцишин О. Автолінгводидактика як теорія і практика самонавчання іноземних мов / О. Яцишин // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Випуск 42 / Редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. – С. 439-444

УДК 372.881.1

О. Яцишин

м. Вінниця, Україна

АВТОЛІНГВОДИДАКТИКА ЯК ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА САМОНАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Постановка проблеми. Подальший поступ інтеграційних процесів у глобалізованому соціально-економічному, політичному й гуманітарному просторі значною мірою залежатиме від успішності налагодження ефективної міжкультурної комунікації, за умов якої “пошук спільної мови” не в останню чергу передбачає власне володіння такою мовою.

Взаємозв'язок між рівнем іншомовних знань працівників і ефективністю здійснюваної ними професійної діяльності підтверджується офіційними даними статистики: за результатами досліджень Європейської комісії в результаті слабкого володіння іноземними мовами свій бізнес щорічно втрачають 11% малих і середніх підприємств ЄС. Щодо України, то навіть форуми загальноєвропейського масштабу, які тут проводились у новітній історії, і яким передувала багаторічна підготовка, довели неспроможність переважної кількості працездатного населення здійснювати комунікацію на іноземній мові.

Відтак, актуальним завданням сучасної методичної науки є розробка та практична реалізація ефективних лінгводидактичних технологій, здатних забезпечити високу результативність процесу оволодіння іноземними мовами представниками різних цільових аудиторій. При цьому у методиці викладання іноземних мов все більшої ваги набуває антропологічний підхід, у відповідності до якого вся увага дослідників зосереджується на ролі й значенні людського фактору в процесі навчання іноземних мов.

Варто зазначити, що важливими вимогами сьогодення є необхідність спрямування лінгводидактичних дій на розвиток особистості як активного суб'єкта процесу пізнання та його всебічну підготовку до безперервного процесу освіти, саморозвитку й самовдосконалення протягом усього життя. При цьому рівень автономії, самостійності майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови повинен розглядатися як обов'язковий критерій рівня володіння нею. Необхідність розвитку уміння вчитися докорінно змінює характер взаємовідносин між викладачами та учнями / студентами у лінгводидактичному процесі, дозволяє по-новому поглянути на оптимізацію цього процесу та переосмислити існуючі методи викладання іноземних мов.

Аналіз попередніх досліджень. Теоретичні і практичні засади організації процесу самоосвітньої діяльності представників різних цільових груп з оволодіння іноземними мовами висвітлювались у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, як от: М. Баришніков, Н. Бориско, М. Васильєва, А. Капаєва, Я. Колкер, Н. Коряковцева, Н. Кузовлева, В. Курінський, Д. Літл, О. Мітусова, О. Мусніцька, Ю. Омеляненко, Ю. Пасов, Г. Рогова, О. Рябоконт, К. Саломатов, О. Соловійова, Т. Хатчінсон, О. Устінова, А. Уотерз, Х. Холек, В. Шерстенікіна та ін.

Окремі аспекти зазначеної проблеми вивчаються у контексті подальшої наукової розробки низки концепцій і підходів до навчання, як от: 1) особистісно-діяльнісний комунікативний підхід до навчання іноземних мов; 2) компетентнісний підхід до навчання; 3) концепція автономії та автономного / самокерованого навчання; 4) концепція безперервної освіти; 5) підхід, що ґрунтується на наявних в особистості мовних знаннях, уміннях і навичках (*skills-based approach*) та ін.

Перспективним напрямом удосконалення організації самоосвітньої діяльності є подальший розвиток автолінгводидактики як теорії і практики самостійного оволодіння іноземною мовою на основі вивчення й узагальнення положень відповідних концепцій і підходів, а також передового педагогічного досвіду.

Стаття присвячена окремим теоретичним і прикладним аспектам організації самоосвітньої діяльності у сфері навчання іноземних мов. Ставимо на меті: 1) обґрунтувати правомірність використання та релевантність терміну «автолінгводидактика», з'ясувавши його етимологію і сутнісні ознаки відповідного позначуваного ним феномену; 2) відзначити теоретичну значущість автолінгводидактики для подальшої розробки низки концепцій і підходів до навчання іноземних мов; 3) розглянути прикладні аспекти автолінгводидактики, розкривши її безпосередній зв'язок із практикою самоосвітньої діяльності представників різних цільових аудиторій; 4) розкрити суттєві структурно-змістові характеристики автолінгводидактичної діяльності і відтак, окреслити перспективи організації ефективної самостійної роботи з оволодіння іноземною мовою; 5) сформулювати відповідні висновки.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що спочатку було Слово. Цілком логічним вважаємо розпочати виклад основного матеріалу з аналізу термінологічного аспекту проблеми, який в контексті багатьох досліджень часто-густо виявляється найскладнішим і таким, що закриває низку дослідницьких перспектив.

Досвід здійснення наукових пошуків засвідчує, що різноманітні й часто суперечливі підходи до трактування ключових концептів відповідних теоретичних побудов у різних галузях знань призводять до: 1) екстенсивної термінотворчої активності авторів; 2) відмови (а радше, закликів до відмови) від вживання окремих термінів, контроверсійність поглядів щодо змісту яких досягає критичної маси. В обох випадках часто йдеться про славнозвісний «волюнтаризм авторів».

У сучасній науковій і навчально-методичній літературі активно оперують такими термінами як «самоосвіта», «самонавчання», «самоосвітня діяльність», «самостійна навчальна діяльність», «автодидактика», «учіння» та ін., які є близькими за змістом категоріями, що позначають практично одну й ту ж саму реальність – здобуття особистістю нових знань і досвіду в

самостійно організованому й здійснюваному процесі пізнання. Їх широке некритичне (таке, що нівелює можливі змістовні і структурні відмінності) використання робить цілком слушним запитання про доцільність запровадження нових термінологічних одиниць на такому і без цього досить насиченому категорійному полі.

Аби віднайти відповідь на сформульоване запитання, варто навести такі міркування. Як зауважує І. Ворожцова, «зазвичай, коли виникає нова назва, з цим пов'язані якісь соціальні феномени» [2, с. 6]. При цьому автор нагадує, що поява нового терміну, який був підхоплений науковою спільнотою, ніколи не є випадковою. Такий факт виявляє, як правило, таємні пружини розвитку ідей у даній галузі [там саме, с. 8].

Варто також згадати парадоксальну, на перший погляд, ідею, яку висловили шведські науковці Йонас Рідерштреле (*Jonas Ridderstråle*) та Кйель Нордштрём (*Kjell Nordström*). Суть концепції полягає в тому, що все, що коли-небудь буде створеним, винайденим людством, уже існує у вигляді його самостійних частин. Варто лише знайти правильне поєднання вже існуючих компонентів. Ідея видається не такою неоднозначною, якщо згадати окремі феномени нашого сьогодення, як от: *e-mail*; *edu-tainment*; *TV dinners*; *distance-learning*; *bio-tech*; *snowboard* та інші.

Автолінгводидактика цілком вписується в дану канву логічних міркувань і може вважатися похідною від понять «лінгводидактика» та «автодидактика». Не маючи на меті в межах даної публікації здійснити детальний аналіз суперечливих поглядів на сутність вищезазначених феноменів, стисло розкриємо їхній зміст.

Отже, термін «лінгводидактика» як альтернативний «методиці викладання іноземних мов» був введений М. Шанським ще в 1969 році, а з 1975 року визнаний як міжнародний. У наукових джерелах знаходимо такі похідні терміни: перекладацька лінгводидактика; комп'ютерна лінгводидактика; національна лінгводидактика, лінгводидактика та ін.

Варто зауважити, що в англомовній літературі термін «лінгводидактика» не використовується, а відповідна предметна галузь повністю покривається двома самостійними прикладними дисциплінами: «Викладання іноземної мови» (*Language Education*), що розглядає процес навчання з точки зору викладача, та «Засвоєння другої мови» (*Second Language Acquisition*), що розглядає даний процес з точки зору того, хто навчається.

Лінгводидактика (*від лат. lingua – мова + грецьк. didaktikos – повчальний*) – це прикладна лінгвістична дисципліна, що розглядає як навчання іноземної мови, так і засвоєння іноземної мови.

Лінгводидактика формулює загальні закономірності, які стосуються функціонування механізмів здібності людини до вивчення іноземної мови, до спілкування нею, а також способів їхнього формування. Лінгводидактика виступає у цьому контексті в якості методологічного аспекту теорії навчання. Вона покликана розробляти основи методології навчання іноземних мов стосовно різноманітних очікуваних результатів даного процесу.

У свою чергу, автодидактика (*від грецьк. autos – сам + didaktikos повчальний*) визначається як теорія і практика конструювання власних технологій навчання і являє собою сукупність прийомів навчання, які використовуються суб'єктом учіння головним чином у процесі самоосвіти.

На об'єктивний характер автодидактики вказував В. Курінський: «Жодній людині не вдається уникнути її. Навіть коли людину навчають у Кембриджі або Сорбоні педагогіці. З першого кроку свого (а точніше – з першого руху в материнському лоні) кожен із нас – самоук [3, с. 3].

Синтез сутнісних структурно-змістових і функціональних ознак автодидактики й лінгводидактики дає підстави вважати, що автолінгводидактика – це теорія і практика самостійного оволодіння іноземною мовою на основі конструювання й методично доцільного застосування ефективних засобів самоосвітньої діяльності. Варто наголосити, що йдеться не просто про самостійний процес пізнання, а такий, що

базується на володінні суб'єктом і методично доцільному застосуванні ним ефективних стратегій самонавчання.

У який спосіб виявляє себе й реалізується практична складова автолінгводидактичної діяльності?

Відомо, що знання і кваліфікації, які особистість отримує у контекстах формальної системи освіти, становить лише базис особистісного професійного розвитку. Щодо надбудови, то в умовах швидкого оновлення інформації її основу становлять здобутки подальшого, часто самостійно організованого, процесу пізнання.

Зауважимо, що в окремих, особливо високотехнологічних, галузях швидкість оновлення інформації така, що на час присвоєння випускникам офіційних кваліфікацій, отримані ними предметні знання виявляються апріорі застарілими. Варто взяти до уваги, що 90% знань, якими ми володіємо сьогодні, ще 50 років тому науці не були відомі.

І хоча мова являє собою доволі ригідну систему, що зазнає радше еволюційних, а не революційних змін, іноземна мова – це предмет, який потрібно вивчати та удосконалювати впродовж всього життя.

Власна викладацька діяльність може розглядатися як один із способів постійного апгрейдингу іншомовних знань, оскільки у такий спосіб реалізується принцип, який свого часу сформулював Сенека – *Docendo discimus* (з лат. *дослівно* – «Навчаючи навчаюсь»), але й вона вимагає постійної копіткої самостійної роботи.

Отож, якими є можливі й бажані результати ефективно організованої автолінгводидактичної діяльності? Вважаємо, що прикладом можуть бути, зокрема й, здобутки відомих історії поліглотів, як от: хранителя Ватикану кардинала Джузеппе Каспара Меццофанті, який оволодів і вільно розмовляв на шестидесяти мовах; або Генріха Шлімана німецького комерсанта й археолога, який винайшов оригінальний спосіб оволодіння багатьма іноземними мовами; британського журналіста Гарольда Вільямса, який засвоїв п'ятдесят вісім мов; або ж Валерія Курінського, українського

автодидакта, який розробив авторську методику самоосвіти, завдяки якій опанував понад двадцять іноземних мов, а також багатьох інших ентузіастів.

У чому полягає секрет їхньої успішної самореалізації на ниві самоосвіти? Якими є передумови ефективної автолінгводидактичної діяльності? Відповідь для нас цілком очевидна: дотримання балансу між її психологічною та операційною складовими.

Вивчення іноземної мови – це проблемна ситуація, в якій ті, хто навчається, повинні обробляти великі обсяги нової інформації та розв'язувати комплексні пізнавальні задачі. Для того, аби така діяльність призводила до бажаних результатів, вона повинна: 1) мати відповідну мотиваційну підтримку; 2) бути організована в найбільш оптимальний спосіб, що забезпечуватиме отримання очікуваних результатів.

Важливість розвитку мотиваційного компоненту самоосвітньої діяльності є загально визнаною. Як стверджують автори, «автодидактика тримається на вістрі усвідомлення. Це вістря має окрему назву – інтерес. Коли воно притуплюється, усвідомлення стає пасивним, неорганічним, чужим і відчужуючим. Актуальний інтерес є, так би мовити, одним із головних робочих органів автодидактики, найважливіша деталь в її механізмі» [4, с. 16].

Щодо нагальності удосконалення операційної складової діяльності із самостійного вивчення іноземних мов, то, як не парадоксально, *відповідь* тут може критися в *питаннях*, які слушно ставлять фахівці із самоосвіти, зокрема: «А чи вмієте ви вчитися? Чи є у вас власні прийоми роботи над мовою? Чи знаєте ви, як ефективно вивчати нові слова або читати новий текст? Як працювати над вимовою? Одним словом, як перетворитися із «сліпого» керованого у навчанні в самостійного суб'єкта оволодіння іноземною мовою, який не залежатиме від поганих підручників та некваліфікованих викладачів?» [1, с. 7].

У більш формальних наукових термінах, досягнення збалансованого розвитку психологічної та інструментальної складових

автолінгводидактичної діяльності розглядається з точки зору формування в особистості низки особистісних стратегій ефективного оволодіння іноземною мовою: 1) Когнітивні стратегії – пов’язані безпосередньо з процесом самонавчання, прийомами обробки й засвоєння навчального матеріалу; 2) соціо-афективні стратегії – включають комунікації з носіями мови, навчальну кооперацію з іншими суб’єктами самоосвітньої діяльності, створення позитивного емоційного фону навчання; 3) метакогнітивні стратегії, спрямовані на встановлення цілей навчання, організацію навчального процесу, самоперевірку й самоконтроль [5, с.141].

Вважаємо, що розвиток вищезазначених стратегій передбачає:

1. Підвищення рівня інтроспекції суб’єкта діяльності, наявність та постійне розширення у нього адекватних знань про власні індивідуально-психологічні особливості, що суттєвою мірою позначаються на академічних успіхах / невдачах (визначення, врахування (й подальше використання переваг) власного мотиваційного профілю, ідентифікація індивідуального стилю учіння та ін.), відтак зростання здатності до психологічної саморегуляції.

2. Озброєність знаннями про ефективні способи самостійного здобуття знань, практичне оволодіння відповідними методиками, а також розширення їхнього репертуару (у тому числі за рахунок отримання відповідної консультаційної допомоги з численних наявних на сьогодні джерел).

3. Постійний моніторинг результатів власної лінгводидактичної діяльності (відповідний зворотний зв’язок може вимагати зовнішньої професійної консультативної допомоги, однак може також реалізовуватися шляхом складання різного роду тестів на володіння іноземною мовою, як формальних стандартизованих, так і тренувальних для самоперевірки, широко доступних на мережевих ресурсах, а також власне в контекстах актуальної комунікації з використанням іноземної мови).

Очевидно, що реалізація вищезазначених загальних умов вимагатиме обґрунтування цілком конкретних дидактичних заходів, детальний опис,

верифікація та практичне застосування яких сприятиме подальшому розвитку технології автолінгводидактичної діяльності. Це має завданням майбутніх досліджень даної комплексної проблеми.

На основі вищенаведених міркувань видається можливим сформулювати такі **висновки**. Автолінгводидактика позначає цілком об'єктивний феномен, що має імплікації як в теорії, так і практиці самонавчання іноземних мов. Термін «автолінгводидактика» є результатом синтезу понять, за якими стоять відповідні галузі знань, а також практика засвоєння цих знань. Автолінгводидактична діяльність є невід'ємною складовою процесу оволодіння іноземною мовою. Більше того, оптимально побудована автолінгводидактична діяльність є запорукою успішного оволодіння мовою як засобом комунікації. Ефективно організованою є така автолінгводидактична діяльність, що враховує потенціал психологічної та інструментальної складових діяльності як такої. Формування подібних навичок самоосвітньої діяльності не може мати лише «хаотичний» (невпорядкований) характер, а має радше бути цілеспрямованим процесом психологічної та інструментальної підготовки особистості до взяття на себе відповідальності за процес і результати діяльності із засвоєння іноземної мови.

Література:

1. Бориско Н.Ф. Сам себе методист или советы изучающему иностранный язык. Киев: «Фирма «ИНКОС», 2001. – 267 с.
2. Ворожцова И.Б. Основы лингводидактики. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по специальностям «Филология», «Теория и методика преподавания иностранных языков и литератур». – Ижевск: Удмуртский государственный университет, 2007. – 113 с.
3. Куринский В.А. Автодидактика: Тезисы. Стихи. Опыт изучения китайской иероглифики. – К.: Рад. шк., 1990. – 168 с.

4. Курінський В.О. Самоосвітні роздуми. – К.: Т-во “Знання” України, 1991. – 48 с.
5. Zaitseva E.N. The Development of Language Learning Strategies in Telecommunication Environments. In Proceedings of International Conference “Telecommunication in Education and Training”. Prague, May, 23-26, 2001. – P. 138-143.

Анотація: Стаття присвячена питанням становлення автолінгводидактики як окремої предметної галузі та практики самостійного оволодіння іноземною мовою. Розкрито етимологію терміну «автолінгводидактика», а також сутнісні ознаки позначуваного ним феномена. Обґрунтовується важливість формування в особистості індивідуальних ефективних стратегій самонавчання, що базуються на збалансованому розвитку мотиваційної та інструментальної складової відповідної діяльності.

Ключові слова: автолінгводидактика, автодидактика, лінгводидактика, мотиваційне забезпечення, стратегії самонавчання.

Annotation: Some issues related to establishing autolinguodidactics as a separate subject area and practice of foreign language self-training are considered in the article. Revealed are the etymology of the term “autolinguodidactics” and essential features of the relevant phenomenon denoted by it. The importance of building up individual self-training strategies based on the balanced development of both motivational and instrumental components of the relevant activity is substantiated.

Key words: autolinguodidactics, autodidactics, linguodidactics, motivational support, self-training strategies.

Аннотация: Статья посвящена вопросам становления автолингводидактики как отдельной предметной области и практики самостоятельного овладения иностранным языком. Раскрыта этимология термина «автолингводидактика», а также существенные признаки феномена, который им определяется.

Обосновывается необходимость формирования у личности индивидуальных самообразовательных стратегий на основе сбалансированного развития мотивационной и инструментальной составляющей соответствующей деятельности.

Ключевые слова: автолингводидактика, автодиадктика, лингводидактика, мотивационное обеспечение, самообразовательные стратегии.